

Διαφορετικότητα και παραμύθι: Μια διδακτική προσέγγιση

Αντωνίου Δέσποινα & Συμεωνίδου Σιμώνη
Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου & Πανεπιστήμιο Κύπρου

Περίληψη

Στο άρθρο αυτό παρουσιάζεται μια διδακτική προσέγγιση για τη διαφορετικότητα που πραγματοποιήθηκε σε ένα νηπιαγωγείο της Κύπρου. Η προσέγγιση στηρίχθηκε κυρίως στην επεξεργασία παραμυθιού με θέμα τη διαφορετικότητα και πλαισιώθηκε από δραστηριότητες έκφρασης και δημιουργίας. Αναλυτικά, στο άρθρο παρουσιάζεται σύντομη κριτική ανάλυση μερικών παραμυθιών που πραγματεύονται θέματα διαφορετικότητας. Ακολουθώς, περιγράφεται η ενότητα που σχεδιάστηκε με θέμα τη διαφορετικότητα. Σχολιάζεται η εφαρμογή των δραστηριοτήτων, ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώθηκαν οι αντιλήψεις των παιδιών και ο τρόπος που αυτές οι αντιλήψεις εκφράστηκαν στα σχέδια και στις κατασκευές τους. Τέλος, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη συγκεκριμένη διδακτική εφαρμογή.

Εισαγωγή

Η κοινωνία της Κύπρου χαρακτηρίζεται πλέον από πολυμορφία. Η πολυμορφία αυτή δημιουργείται από άτομα διαφορετικών εθνικοτήτων, άτομα με διαφορετική γλώσσα ή/και θρησκεία, άτομα με αναπηρία. Η κοινωνία της Κύπρου ήταν παραδοσιακά αφιλόξενη σε οτιδήποτε διαφορετικό και αυτό αντικατοπτρίζεται στο εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο με τη σειρά του απέκλεισε τα άτομα που διέφεραν από τη νόρμα είτε γιατί είχαν κάποια μορφή αναπηρία, είτε γιατί κατάγονταν από άλλη χώρα. Σήμερα, η Κύπρος είναι πλέον μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και καλείται να δημιουργήσει μέσα από την εκπαίδευση, πολίτες του της Κύπρου αλλά και του κόσμου, που να σέβονται τους εαυτούς τους και την κουλτούρα τους αλλά και τα άτομα που διαφέρουν από αυτό που η κοινωνία μας θεωρεί 'νόρμα'. Σε αυτό το πλαίσιο, οι εκπαιδευτικοί χρειάζεται να ασχοληθούν πλέον συστηματικά με την ανάπτυξη θετικών στάσεων προς τη διαφορετικότητα, αφού πρώτα και οι ίδιοι κατανοήσουν ποιες είναι οι επικρατούσες αντιλήψεις και πώς δημιουργήθηκαν (Symeonidou, 2009). Ένα μέσο ανάπτυξης στάσεων είναι το παραμύθι. Μέσα από το παραμύθι μπορούμε να δημιουργήσουμε στάσεις και να αλλάξουμε τα στερεότυπα τα οποία κυριαρχούν στην κοινωνία.

Διαφορετικότητα και παραμύθι

Στο εμπόριο κυκλοφορούν πολλά παραμύθια που πραγματεύονται τη διαφορετικότητα (λόγω αναπηρίας, εθνικής καταγωγής, εμφάνισης κτλ.) με άμεσο ή έμμεσο τρόπο. Ωστόσο, δεν είναι όλα τα παραμύθια κατάλληλα για την ανάπτυξη θετικών στάσεων προς τη διαφορετικότητα. Σημαντικά κριτήρια για την επιλογή τους είναι ο σκοπός για τον οποίο θα χρησιμοποιηθεί το παραμύθι, η ηλικία των παιδιών και το γλωσσικό υπόβαθρο το οποίο έχουν. Είναι απαραίτητο το περιεχόμενο να συνδέεται με τους στόχους του εκπαιδευτικού και να ανταποκρίνεται σε αντιλήψεις θετικές προς τη διαφορετικότητα, χωρίς να παραπέμπει με έμμεσο ή άμεσο τρόπο σε παραδοσιακές αντιλήψεις που θέλουν τα άτομα που διαφέρουν από τη νόρμα να είναι υποδιέστερα, επικίνδυνα ή αξιολύπητα.

Μερικά παραμύθια είναι επεξηγηματικά μιας κατάστασης που διαφέρει από τη νόρμα μιας κοινωνίας (π.χ. επεξήγηση μιας μορφής αναπηρίας), άλλα πραγματεύονται θέματα αποδοχής ή απόρριψης χαρακτήρων που είναι διαφορετικοί από την πλειονότητα (π.χ. αποδοχή/απόρριψη παιδιών διαφορετικών εθνικοτήτων, αποδοχή/απόρριψη παιδιών με αναπηρίες, αποδοχή/απόρριψη φανταστικών χαρακτήρων) και άλλα το θέμα της ένταξης των παιδιών στο γενικό σχολείο (π.χ. ένταξη παιδιών με αναπηρίες, ένταξη παιδιών διαφορετικών εθνικοτήτων κτλ.). Παρακάτω παρουσιάζουμε μερικά από αυτά, παραθέτοντας σύντομη κριτική για το καθένα.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα των επεξηγηματικών παραμυθιών για την αναπηρία είναι η σειρά ‘Μόζα η Γάτα’, η οποία αποτελείται από τέσσερα παραμύθια. Πρωταγωνίστρια είναι η γάτα Μόζα, η οποία μας πληροφορεί μέσω των παραμυθιών για τέσσερις διαφορετικές αναπηρίες. Το πρώτο παραμύθι της σειράς τιτλοφορείται ‘Μια μαγική νύχτα’ (Σταματοπούλου, 2005α) και έχει ως θέμα τα προβλήματα όρασης. Η Μόζα παρουσιάζεται αρχικά ως μια γάτα σαν όλες τις άλλες. Όταν όμως μια μέρα αρχίζουν ξαφνικά να της μιλούν η πόρτα, η σόμπα, το μαξιλάρι, ο διακόπτης, τα παπούτσια και να της εξηγούν πράγματα που υπάρχουν και δεν τα βλέπει, συνειδητοποιεί ότι αντιλαμβάνεται τον κόσμο γύρω της με έναν διαφορετικό τρόπο. Μεγαλώνοντας μαθαίνει ότι μπορεί και με τις υπόλοιπες αισθήσεις της να ζει εξίσου όμορφα. Το δεύτερο παραμύθι της σειράς έχει τίτλο ‘Η μάγισσα Αμπουλίνα’ (Σταματοπούλου, 2005β) και μας μεταφέρει στον κόσμο των ανθρώπων που αντιμετωπίζουν κινητικά προβλήματα αλλά ταυτόχρονα παρουσιάζεται και η προσπάθεια ένταξης τους στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Το τρίτο παραμύθι της σειράς έχει τίτλο ‘Η λευκή Μόλι’ (Σταματοπούλου, 2005γ). Η Μόλι, είναι η λευκή, κωφή γάτα της μάγισσας Αμπουλίνας που επισκέπτεται τη Μόζα και προσπαθεί μέσω μιας φανταστικής ταινίας να της εξηγήσει ό,τι σχετίζεται με τα προβλήματα ακοής. Η λευκή Μόλι μας ενημερώνει ότι κάποιοι άνθρωποι μπορούν να μην έχουν ακοή, αλλά μπορούν να διαβάζουν τα χείλη των άλλων και να καταλαβαίνουν τι τους λένε, να επικοινωνούν μέσω της νοηματικής γλώσσας μεταξύ τους αλλά και με τους ακούντες. Το τέταρτο παραμύθι της σειράς τιτλοφορείται ‘Το βουνό των νάνων’ (Σταματοπούλου, 2005δ). Ο Τάλι έρχεται από το βουνό των νάνων και μεταφέρει τη Μόζα από μέρος σε μέρος, εξηγώντας της τι σημαίνει το σύνδρομο Down και εγκεφαλική παράλυση, πώς προκαλείται και πώς αντιμετωπίζεται σε ειδικά σχολεία και κέντρα. Ο Τάλι μαθαίνει στη Μόζα πώς νιώθουν αυτά τα άτομα και εισηγείται τι θα μπορούσαν να κάνουν για αυτούς τα άτομα χωρίς αυτές τις αναπηρίες για να τα βοηθήσουν. Τα παραμύθια αυτά έχουν αρκετά θετικά στοιχεία αφού προσπαθούν να παρουσιάσουν την αναπηρία ως ένα χαρακτηριστικό του ατόμου, το οποίο επηρεάζει μεν τη ζωή του, αλλά δεν αποτελεί αρνητική εμπειρία. Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις ο αναγνώστης παραπέμπεται στο ιατρικό μοντέλο και στο φιλανθρωπικό μοντέλο. Αυτό συμβαίνει κυρίως ‘Στο βουνό των νάνων’, όπου το ανάπηρο άτομο παρουσιάζεται αποδυναμωμένο, χρειάζεται ειδική εκπαίδευση στο ειδικό σχολείο από ειδικούς, δεν μπορεί να κάνει πολλά πράγματα και μάλιστα, είναι κρίμα να χάσει στους ειδικούς Ολυμπιακούς Αγώνες.

Μια άλλη κατηγορία παραμυθιών είναι αυτά που πραγματεύονται θέματα που προβληματίζουν την οικογένεια αλλά και το σχολείο σε σχέση με το άτομο που θεωρείται ότι διαφέρει από τη νόρμα. Στην κατηγορία αυτή ανήκει το παραμύθι ‘Μια αδελφούλα με

ειδικές ανάγκες' (Helft, 2003), το οποίο παρουσιάζει τη γέννηση της Νέλλης, ενός παιδιού με σύνδρομο down, σε μια οικογένεια που είχε ήδη ένα αγοράκι. Η οικογένεια, αν και απροετοίμαστη, αποδέχεται την Νέλλη και όταν φτάνει η στιγμή το κοριτσάκι πηγαίνει στο γενικό σχολείο. Πριν την ένταξη της Νέλλης, η δασκάλα κάνει συζήτηση με τα παιδιά με σκοπό την ομαλή ένταξη της Νέλλης, ώστε να μπορέσουν τα παιδιά να την αποδεχτούν. Τελικά τα παιδιά όχι μόνο αποδέχονται την Νέλλη στο σχολείο αλλά την βοηθούν και σε όλες τις δραστηριότητες της. Σε γενικές γραμμές, το παραμύθι αυτό παρουσιάζει το φόβο, την ανησυχία και την ανασφάλεια της οικογένειας και του σχολείου σε σχέση με τα άτομα με αναπηρία. Αν και η πορεία της Νέλλης εξελίσσεται ομαλά, εντούτοις υπάρχουν κάποια σημεία που παραπέμπουν στην αντίληψη ότι η αναπηρία είναι κάτι το αρνητικό. Για παράδειγμα, στο τέλος, ο αδελφός της Νέλλης ανακοινώνει ότι θα γίνει γιατρός-ερευνητής για να 'τσακίσει το παραπανίσιο χρωμόσωμα, ανακαλύπτοντας γιατί σχηματίζεται και πώς μπορούν να το εντοπίσουν' (Helft, 2003: 61).

Ένα αντιπροσωπευτικό παραμύθι για θέματα ένταξης όλων των παιδιών στο γενικό σχολείο είναι αυτό της Ελένης Φιάκα (1993), με τίτλο 'Το μικρό χωριό στο βουνό όπου τα παιδιά δεν χαμογελούσαν ποτέ'. Το παραμύθι παρουσιάζει ένα χωριό στο οποίο οι γονείς έκαναν τα πάντα για την εκπαίδευση των παιδιών τους και για το λόγο αυτό είχαν ένα διαφορετικό σχολείο για κάθε διαφορετική κατηγορία παιδιών (π.χ. σχολείο για παιδιά με προβλήματα όρασης, σχολείο για μικρές διάνοιες, σχολείο για παιδιά με μεγάλο μπόι κτλ.). Τα παιδιά όμως δεν χαμογελούσαν ποτέ. Μέχρι που ήρθε μια σοφή δασκάλα και τους πρότεινε να δημιουργήσουν ένα μεγάλο και χαρούμενο σχολείο στο οποίο θα πήγαιναν όλα τα παιδιά του χωριού. Στο σχολείο αυτό πήγαν όλοι οι δάσκαλοι από τα προηγούμενα σχολεία και όλος ο εξοπλισμός. Το αποτέλεσμα ήταν ότι σε αυτό το σχολείο τα παιδιά όχι μόνο μάθαιναν, αλλά και γελούσαν! Το παραμύθι έχει εικονογραφηθεί από παιδιά νηπιαγωγείου. Παρουσιάζει ουσιαστικά την ιδέα της ενιαίας εκπαίδευσης, με τρόπο που να είναι κατανοητός από παιδιά μικρής ηλικίας και ανατρέπει την παραδοσιακή αντίληψη ότι τα παιδιά με ειδικές ανάγκες πρέπει να εκπαιδεύονται στο ειδικό σχολείο από ειδικούς δασκάλους.

Μια άλλη κατηγορία παραμυθιών είναι αυτή που παρουσιάζει το διαφορετικό άτομο να απορρίπτεται από τον περίγυρο και να υποφέρει από την περιθωριοποίηση. Αυτά τα παραμύθια έχουν άλλοτε ευχάριστο ή δυσάρεστο τέλος. Πολλά από αυτά τα παραμύθια είναι αυτά που σήμερα θεωρούμε κλασικά παραμύθια. Για παράδειγμα, 'Το Ασχημόπαπο' και 'Το Μολυβένιο Στρατιωτάκι', παραμύθια του Hans Christian Andersen, (n.d) παρουσιάζουν ήρωες που διαφέρουν από τους υπόλοιπους και ακριβώς για αυτούς τους λόγους απορρίπτονται και έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση. Κάποιοι έχουν ευχάριστο τέλος (π.χ. το ασχημόπαπο ανακαλύπτει ότι ήταν τελικά κύκνος και πήγε με τους όμοιους του) και κάποιοι όχι (π.χ. το μολυβένιο στρατιωτάκι λιώνει στη φωτιά). Ωστόσο, τα μηνύματα και στις δύο περιπτώσεις είναι αρνητικά ως προς τη διαφορετικότητα. Από τη μια, το ασχημόπαπο έπρεπε να βρει τους όμοιούς του για να είναι ευτυχισμένος και από την άλλη, το μολυβένιο στρατιωτάκι κήκε στο τζάκι όπου τον πέταξαν. Παρόμοια εξέλιξη έχει και ο ήρωας στο 'Κάτι άλλο' (Cave, 1997). Το 'κάτι άλλο' ήταν ένα πλασματάκι το οποίο ήταν διαφορετικό από τα άλλα και τα υπόλοιπα ζώα δεν τον ήθελαν,

διότι δεν ήταν σαν και αυτούς. Το αποτέλεσμα ήταν να το απορρίψουν και να το διώξουν. Αυτά τα παραμύθια προάγουν ουσιαστικά την αντίληψη της ομαλοποίησης (Oliver, 1990)

Στην κατηγορία αυτή θα μπορούσαμε να πούμε ότι ανήκει και το παραμύθι ‘Έλμερ ο παρδαλός ελέφαντας’ (McKee, 1996), ωστό αυτό μεταφέρει θετικά προς τη διαφορετικότητα μηνύματα στο τέλος. Με λίγα λόγια, ο Έλμερ ήταν ένας παρδαλός ελέφαντας, ο οποίος ζούσε μαζί με τους υπόλοιπους γκρι ελέφαντες, οι οποίοι συνεχώς τον κοροΐδευαν για την διαφορετικότητά του. Ο Έλμερ μια μέρα δεν άντεξε άλλο και μπογιατίστηκε γκρι από τους καρπούς μιας βατομουριάς, ώστε να είναι ίδιος με τους υπόλοιπους ελέφαντες. Τα κατάφερε μια χαρά, μέχρι που μια μέρα άρχισε να βρέχει έτσι η μογιά έφυγε από πάνω του. Όταν οι άλλοι ελέφαντες κατάλαβαν τι είχε κάνει ο Έλμερ, άρχισαν να τον κοροΐδεύουν. Στο τέλος όμως, τον αποδέκτηκαν όπως ήταν και από τότε καθιέρωσαν μια μέρα τον χρόνο να βάνονται όλοι οι ελέφαντες πολύχρωμοι για να γιορτάζουν την διαφορετικότητά.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ο κατάλογος των παραμυθιών που πραγματεύονται αυτά τα θέματα είναι πολύ μεγάλος. Εδώ παρουσιάσαμε μια σύντομη κριτική τοποθέτηση μόνο για μερικά από αυτά. Κρίνουμε απαραίτητο να αναφέρουμε ότι χρειάζεται προσοχή από πλευράς των εκπαιδευτικών κατά την επεξεργασία παραμυθιών που έχουν θετικά ή αρνητικά μηνύματα προς τη διαφορετικότητα. Συγκεκριμένα, τα παραμύθια με θετικά μηνύματα, ενδέχεται, όπως είδαμε και πιο πάνω, να έχουν και κάποια στοιχεία που να παραπέμπουν σε στερεότυπα. Επομένως χρειάζεται προεργασία και ανάπτυξη των κατάλληλων δραστηριοτήτων για να διαμορφωθούν οι επιθυμητές αντιλήψεις. Ακόμα και τα παραμύθια με αρνητικά μηνύματα μπορούν να τύχουν επεξεργασίας, αλλά χρειάζεται ο εκπαιδευτικός αναπτύξει τέτοιες δραστηριότητες ώστε να μεταφέρει θετικά μηνύματα προς τη διαφορετικότητα. Παρακάτω παρουσιάζουμε τη μεθοδολογία που ακολουθήσαμε κατά το σχεδιασμό και εφαρμογή της διδακτικής μας προσέγγισης με θέμα τη διαφορετικότητα.

Μεθοδολογία

Η εφαρμογή που παρουσιάζεται εδώ στόχευε στην ανάπτυξη θετικών στάσεων προς τη διαφορετικότητα, οι οποίες να συνοδεύονται και από την πεποίθηση ότι όλα τα παιδιά μπορούν και πρέπει να εκπαιδεύονται στο γενικό σχολείο. Η ενότητα που σχεδιάσαμε είχε συνολική διάρκεια 5 εικοσάλεπτα και διδάχθηκε σε μια τάξη νηπιαγωγείου στη Λεμεσό, με 21 παιδιά ηλικίας 4-5 χρόνων. Γενικά, το μαθησιακό επίπεδο της τάξης ήταν πολύ ικανοποιητικό. Μεταξύ των μαθητών υπήρχε ένα αλλόγλωσσο παιδί και δύο παιδιά με προβλήματα λόγου και ομιλίας, ένα εκ των οποίων λάμβανε λογοθεραπεία. Στην τάξη δεν υπήρχε κάποιο παιδάκι με αναπηρία. Οι στόχοι της ενότητας ήταν ο διαχωρισμός των εννοιών ‘γενικό’ και ‘ειδικό’ σχολείο, η διαμόρφωση της αντίληψης ότι όλα τα παιδιά δικαιούνται να εκπαιδεύονται στο γενικό σχολείο και ότι όλοι είμαστε διαφορετικοί αλλά ίσοι. Η πορεία των δραστηριοτήτων ήταν η ακόλουθη: Αρχικά, ζητήθηκε από τα παιδιά να εκφράσουν, πρώτα προφορικά και στη συνέχεια με σχέδιο, τις απόψεις τους αναφορικά με το ‘γενικό’ και ‘ειδικό’ σχολείο. Αφού διαχωρίστηκαν οι δύο έννοιες, μέσω της συζήτησης τα παιδιά ενθαρρύνθηκαν να βρουν τους λόγους για τους οποίους όλα τα παιδιά μπορούν να εκπαιδεύονται σε ένα σχολείο. Στο επόμενο μάθημα έγινε ανάγνωση και επεξεργασία του παραμυθιού ‘Έλμερ ο παρδαλός ελέφαντας’. Το παραμύθι αυτό

επιλέγηκε μέσα από πολλά άλλα παραμύθια που πραγματεύονται την αναπηρία (μερικά από αυτά τα σχολιάσαμε πιο πάνω). Θεωρήσαμε ότι το παραμύθι αυτό θα βοηθούσε στην επίτευξη των στόχων μας, γιατί πραγματευόταν γενικά το θέμα της διαφορετικότητας και όχι μόνο θέματα αναπηρίας. Αφού διαβάστηκε το παραμύθι, ακολούθησε η ανάλυσή του μέσα από ερωτήσεις. Τέλος, ζητήσαμε από τα παιδιά να αποτυπώσουν τις σκέψεις τους με ένα σχέδιο που να σχετίζεται με το παραμύθι. Ακολούθησαν ατομικές και ομαδικές δραστηριότητες εμπέδωσης. Η ανάλυση στηρίχθηκε στις ηχογραφημένες συζητήσεις που έγιναν στην τάξη και στα σχέδια και άλλα έργα των παιφιών.

Διδακτική προσέγγιση

Στο πρώτο μάθημα, επεξηγήθηκαν οι όροι γενικό και ειδικό σχολείο και ζητήθηκαν οι απόψεις των παιδιών σχετικά τους δύο τύπους σχολείων. Τα περισσότερα παιδιά γνώριζαν τι είναι το ειδικό σχολείο και μας ονόμασαν μερικά από αυτά. Για παράδειγμα το ειδικό σχολείο του Αγίου Στεφάνου και το ίδρυμα Θεοτόκος. Μας ανέφεραν τα δικά τους πιστεύω σχετικά με το θέμα αυτό. Οι απόψεις τους χαρακτηρίζονταν από το συναίσθημα του οίκτου το οποίο, όπως φάνηκε, δημιουργήθηκε λόγω των εμπειριών συμμετοχής τους σε φιλανθρωπικές εκδηλώσεις (παζαράκια, πανηγύρι αγάπης, κτλ.). Τα παιδιά μας ανέφεραν ότι τα παιδιά με αναπηρία είναι καλύτερα να πηγαίνουν στα ειδικά σχολεία για να μην τα κοροϊδεύουν τα υπόλοιπα παιδιά. Κάποιο άλλο παιδάκι ανέφερε ότι δεν μπορούν να κάνουν μάθημα όπως τα υπόλοιπα παιδάκια και έτσι βαριούνται μέσα στην τάξη και κάνουν φασαρία. Οι απόψεις των παιδιών συνδέονταν άμεσα με το ιατρικό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο το άτομο έχει το 'πρόβλημα' και χρειάζεται 'ειδική' μεταχείριση/εκπαίδευση για να το ξεπεράσει (Oliver, 1990). Όπως ήταν αναμενόμενο, οι αρχικές απόψεις των παιδιών αντανάκλουν τη γενικότερη αντίληψη της κοινωνίας αλλά και των γενικών εκπαιδευτικών (Symeonidou and Phtiaka, 2009).

Στην συνέχεια, ζητήσαμε να μας αποτυπώσουν τις σκέψεις τους πάνω σε σχέδια. Μερικά σχέδια ήταν ιδιαίτερα αντιπροσωπευτικά της κατάστασης που δημιουργεί η διαχωριστική εκπαίδευση. Για παράδειγμα, ένα παιδάκι ζωγράφισε ένα γενικό και ένα ειδικό σχολείο, και τα παρουσίαζε να διαχωρίζονται με ένα τείχος στη μέση. Ένα άλλο παιδάκι ζωγράφισε τους δύο τύπους σχολείων, με το γενικό σχολείο να έχει παράθυρα και το ειδικό χωρίς παράθυρα. Το ειδικό σχολείο έμοιαζε με μια κλειστή φυλακή την οποία δημιουργεί η ίδια η κοινωνία με τους περιορισμούς της και τον κοινωνικό αποκλεισμό των ατόμων. Σε ένα άλλο σχέδιο, το γενικό και το ειδικό σχολείο χωρίζονται με μια γραμμή στη μέση. Στα αριστερά βρίσκονται τα παιδιά του γενικού σχολείου, ενώ στα δεξιά βρίσκονται τα παιδιά του ειδικού σχολείου, τα οποία παρουσιάζουν εμφανή προβλήματα. Γενικά, στα σχέδια των παιδιών αποτυπώνεται πολύ παραστατικά ο αποκλεισμός μιας μερίδας παιδιών και αναπαράγονται τα στερεότυπα και οι διαχωριστικές αντιλήψεις που επικρατούν. Σημαντικό ρόλο στη δημιουργία και διατήρηση αυτών των αντιλήψεων διαδραματίζουν και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, τα οποία σύμφωνα με τη Ζώνιου, Σιδέρη (1998: 61) 'Καταγράφουν συνήθως συγκλονιστικές, συγκινητικές ιστορίες, ιδιαίτερα σε γιορταστικά προγράμματα (Χριστούγεννα, Πάσχα), που στο κέντρο βρίσκεται η 'άθλια φιγούρα' του ανάπηρου. Με αυτό τον τρόπο αποτυπώνεται η εικόνα στο μυαλό των παιδιών ότι τα παιδιά αυτά χρειάζονται την αγάπη, τα δώρα μας και την οικονομική μας στήριξη, ιδιαίτερα τις μέρες των γιορτών. Με αυτή την αντίληψη συνδέονται και οι επισκέψεις που

διοργανώνονται από τους εκπαιδευτικούς των γενικών σχολείων στα ειδικά σχολεία, συνήθως τις μέρες των Χριστουγέννων.

Στο επόμενο μάθημα έγινε επεξεργασία του παραμυθιού ‘Έλμερ ο παραδαλός ελέφαντας’. Η επεξεργασία ηχογραφήθηκε για τους σκοπούς της έρευνας. Αντικαταστήσαμε τον Έλμερ με ένα παιδάκι με αναπηρία και ενθαρρύνουμε τα παιδιά να εκφράσουν τις απόψεις τους για την κατάσταση που βιώνει ο Έλμερ. Τα παιδιά εξέφρασαν ενδιαφέρουσες απόψεις για τα παιδιά με αναπηρία, όπως ‘πρέπει να τα αγαπάμε και να τα φροντίζουμε’, ‘δεν πρέπει να τα κοροϊδεύουμε’, ‘πρέπει να τους βοηθούμε όταν δεν μπορούν μόνοι τους’, ‘πρέπει να τα αφήνουμε να παίζουν μαζί μας γιατί διαφορετικά θα λυπηθούν πάρα πολύ και θα στεναχωρηθούν’.

Χαρακτηριστικά είναι τα σχέδια που έφτιαξαν μετά την επεξεργασία του παραμυθιού. Το μήνυμα των σχεδίων τους ήταν η αποδοχή της διαφορετικότητας και η φοίτηση όλων των παιδιών στο γενικό σχολείο. Για παράδειγμα, σε ένα σχέδιο παρουσιάζονται όλα τα παιδάκια μαζί, χαρούμενα σε ένα σχολείο. Σε ένα άλλο σχέδιο, τα παιδάκια φαίνονται χαρούμενα μακριά από το ειδικό σχολείο. Το ειδικό σχολείο παρουσιάζεται θυμωμένο που του έφυγε το συγκεκριμένο παιδάκι. Άλλα σχέδια παρουσιάζουν ένταξη και κοινωνικοποίηση των ανάπηρων ατόμων προς το γενικό σύνολο. Για παράδειγμα, σε ένα σχέδιο φαίνονται δύο μεγάλες φιγούρες, που είναι οι γονείς και ένα μεγάλο το σπίτι για εκείνους, και οι μικρές φιγούρες, που είναι τα παιδιά που μένουν μέσα στο μικρό σπίτι. Το ένα παιδάκι έχει αναπηρία. Όταν ρωτήσαμε το παιδάκι γιατί έφτιαξε δύο σπίτια μας είπε πως τα παιδιά μπορούν να φροντίζουν ο ένας τον άλλο και δεν χρειάζονται πάντα τους μεγάλους για να τους βοηθούν.

Ακολούθησαν κι άλλες δραστηριότητες, οι οποίες συνέβαλαν στην εμπέδωση της ιδέας της διαφορετικότητας. Σε μια δραστηριότητα, τα παιδιά ρωτήθηκαν ‘Τι θα μπορούσαν να κάνουν όλα τα παιδιά μαζί;’ Μια από τις απαντήσεις ήταν να πάνε εκδρομή και μέσα από τις ερωτήσεις καταλήξαμε να φτιάξουν ένα λεωφορείο με όλα τα παιδάκια μέσα που πηγαίνουν εκδρομή. Σε μια άλλη δραστηριότητα, τα παιδιά έφτιαξαν την Υδρόγειο Σφαίρα με τα παιδάκια όλου του κόσμου.

Επίλογος

Η διδακτική προσέγγιση που εφαρμόσαμε και περιγράψαμε εδώ είναι μόνο μια πρόταση για ανάπτυξη θετικών στάσεων προς τη διαφορετικότητα. Υπάρχουν σίγουρα άπειρα πράγματα που μπορούν να κάνουν οι εκπαιδευτικοί, αν βέβαια διακατέχονται και οι ίδιοι από τις κατάλληλες στάσεις και έχουν το απαιτούμενο θεωρητικό υπόβαθρο. Το βέβαιο είναι ότι τα παιδιά είναι σε θέση να δημιουργήσουν θετικές στάσεις προς τη διαφορετικότητα, αν πρώτα καθοδηγηθούν σωστά για να απορρίψουν τις παραδοσιακές αντιλήψεις που σχετίζονται με το διαχωρισμό και τη φιλανθρωπία. Η έννοια της αποδοχής της διαφορετικότητας θα πρέπει πλέον να αποτελεί μέρος του επίσημου αναλυτικού προγράμματος και να διδάσκεται σε συστηματική βάση και με ποικίλους τρόπους. Αυτό είναι απαραίτητο αν επιθυμούμε την αποσύνδεση του διαφορετικού από το ‘ξένο’, το ‘άσχημο’, το ‘υποδιέστερο’. Η δημιουργία της αντίληψης ότι όλοι είμαστε διαφορετικοί αλλά ίσοι χρειάζεται να διδαχθεί με τρόπο μεθοδικό, ώστε τα παιδιά να καταρρίψουν

κάποιες αντίθετες αντιλήψεις που μπορεί να έχουν και να κατασκευάσουν εκ νέου αντιλήψεις θετικές προς τη διαφορετικότητα.

Ευχαριστίες

Ευχαριστούμε την Σωτήρα Νεοφύτου, η οποία συμμετείχε στη συλλογή και επιλογή των παραμυθιών.

Αναφορές

Στα Ελληνικά

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (1998) (3^η έκδ.) *Οι Ανάπηροι και η Εκπαίδευσή τους: Μια Ψυχοπαιδαγωγική Προσέγγιση της Ένταξης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Σταματοπούλου, Ι. (2005α) *Μια μαγική νύχτα*. (Σειρά: Μόζα η Γάτα). Αθήνα: Κέδρος.

Σταματοπούλου, Ι. (2005β). *Η μάγισσα Αμπουλίνα*. (Σειρά: Μόζα η Γάτα). Αθήνα: Κέδρος.

Σταματοπούλου, Ι. (2005γ) *Η λευκή Μόλι*. (Σειρά: Μόζα η Γάτα). Αθήνα: Κέδρος.

Σταματοπούλου, Ι. (2005δ) *Το βουνό των νάνων*. (Σειρά: Μόζα η Γάτα). Αθήνα: Κέδρος.

Φτιάκα, Ε. (1993) *Το μικρό χωριό στο βουνό όπου τα παιδιά δεν χαμογελούσαν ποτέ*. Αθήνα: Ταξιδευτής.

Στα Αγγλικά

Andersen, H. (n.d.) *Χανς Κρίστιαν Άντερσεν – Παραμύθια* (Απόδοση: Κώστας Πούλος, 2007). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Cave, K. (1997) *Το κάτι άλλο*. (Μετάφραση: Τουρκολιά - Κυδωνιέως Ρένια). Αθήνα: Πατάκης.

Helft, C. (2003) *Μια αδελφούλα με ειδικές ανάγκες*. (Μετάφραση: Αγγελουπούλου Βιτώ). Αθήνα: Άγκυρα.

McKee, D. (1996) *Έλμερ: Ο παρδαλός ελέφαντας*. (Μετάφραση: Ανδρουτσοπούλου Αθηνά). Αθήνα: Πατάκης.

Oliver, M. (1990) *The Politics of Disablement*. Basingstone: McMillan and St Martin's Press.

Symeonidou, S. (2009) Trapped in our past: The price we have to pay for our cultural disability inheritance, *International Journal of Inclusive Education*, 13(6): 565-579.

Symeonidou, S. and Phtiaka, H. (2009) Using teachers' prior knowledge, attitudes and beliefs to develop in-service teacher education courses for inclusion, *Teaching and Teacher Education*, 25(4): 543-550.